

זהר שביט

האיומים מגיחים מתוך בית

חופש הביטוי של העיתונאים

0 | 01.01.2007

1 שנה האחרונה עלתה בהזדמנויות רבות השאלה, אם יש עתיד לעיתונות המודפסת בעידן האינטרנט. אני מבקשת להציג שאלה אחרת, חשובה עוד יותר: האם יש עתיד לעיתונות החופשית? האם עוד עשר שנים, האם עוד חמש שנים, יהיו בינינו עיתונאים חוקרים, חושפי שחיתויות? האם יהיו בינינו עיתונאים מקצועיים, עתירי ניסיון, בעלי השכלה רחבה? האם יהיו בינינו עיתונאים אמיצים, שיצליפו ללא היסוס בפוליטיקאים, בבעלי ההון, בקונסנזוס האמיתי והמדומה?

בשנה החולפת גבר החשש, שהתשובה לכל השאלות האלה אינה חיובית. הסימנים למשבר העמוק של העיתונות החופשית בישראל רבים. שכרם, גילם ומעמדם של העיתונאים הולך ויורד. באחדים מכלי התקשורת הפכו משרות התחקיר, העריכה והכתיבה לתחנות ביניים בדרך לטיול ארוך במזרח או לעבודה במשרד ליחסי-ציבור. עיתונות אינה נתפסת עוד כמקצוע המחייב בכללי אתיקה נוקשים, אלא כתחביב וכעיסוק זמני. מספרם של התחקירים המעמיקים הולך ופוחת, ועל העיתונאים העוסקים בהכנתם מופעל מכבש אדיר של לחצים. חדשים לבקרים אנו קוראים על עיתונאים שפרנסתם קופדה או עמדה בסכנה, מפני שעשו את עבודתם באופן מקצועי. העיתונאי החוקר הפך לבעל מקצוע נרדף. בעבודתו הוא מגן על הדמוקרטיה הישראלית, אבל אין מי שיגן עליו.

בכלי תקשורת אחדים הונפה חרב הפיטורים על עשרות עיתונאים ותיקים ונאמנים. קללת החוזים האישיים עשתה את פעולתה, ובהעדר ועדי עובדים חזקים אין לעיתונאים יכולת להתאחד מול מעסיקיהם ולעמוד על זכויותיהם. המצב עגום כל-כך, שיש מי שמתגעגעים בקול לימיה של העיתונות המפלגתית - שאמנם היתה מוטה וחסודה, אך עיתונאיה היו מאורגנים ומניעה היו אידיאולוגיים, לא מסחריים. ואין כמובן כמו געגועים אלה כדי להעיד על עומקו של המשבר.

הפתרון למצוקתה של העיתונות החופשית בישראל לא יימצא בהשמעת דברי קינה. עלינו להכיר בכך שידיהם של העיתונאים, ובכלל זה הבכירים והוותיקים שבהם, כבולות. מעמדם הכפול - מצד אחד, שכירים חסרי קביעות, ומצד אחר, שליחיו של הציבור - מקשה עליהם להתייצב בחזית אחידה, כאשר תחקירים נגנזים או כאשר כתבים מאוימים. העיתונאים לבדם לא יוכלו להבטיח את חופש העיתונות בישראל. לשם כך נדרשת התגייסותם של אנשי הציבור, המשפט והרוח.

אקדים ואומר: חקיקת חוקים המגינים על עבודתם המקצועית של עיתונאים אינה רצויה. במשטר דמוקרטי רצוי שהמחוקק ישמור מרחק גדול ככל האפשר ממערכות העיתונים. אלא שהרצוי אינו תמיד המצוי, וחברה שבה קיים חופש לעיתונות ללא חופש לעיתונאים היא חברה שהאיזונים והבלמים שלה נתונים בסכנה. כזה הוא המצב בחברה הישראלית היום, ועל כן נדרש המחוקק להתערב.

יש להסדיר בחוק את זכותם של עיתונאים לחקור ללא מורא וללא משוא פנים; יש לעגן בחוק מנגנון שיבחין בין פיטורי עיתונאים לבין פיטורי עובדים אחרים; יש להגביל בחוק את כוחו של ההון הגדול באמצעי התקשורת; יש למנוע בחוק השתלטות של אינטרסים פליליים על העיתונות המודפסת והאלקטרונית. במקביל יש אולי מקום לבחון גם דרכים, שיהפכו את הפעילות בשוק התקשורת לכדאית יותר מבחינה כלכלית.

אשוב לשאלה ששאלתי בפתח דברי: האם יש עתיד לעיתונות המודפסת בעידן האינטרנט? נדמה לי שאין טעם אפילו לנסות להשיב על השאלה הזו. בעשור האחרון, שבו הפך האינטרנט לדומיננטי כל-כך בחיינו, נשמעו נבואות רבות באשר להשפעותיו. מקצת הנבואות האלה התגלו כמפריזות. אחרות התגלו כממעייטות. אולם השאלה, אם יקבלו קוראי העיתונים את החדשות שלהם על גבי צג המחשב או על גבי עיתון מודפס, איננה השאלה העיקרית המונחת לפתחנו היום. השאלה העיקרית היא, אם נצליח לגרום לכך שבעתיד יהיו העיתונאים שיכתבו בכלי התקשורת, המודפסת או האלקטרונית, עיתונאים חופשיים.

ויש בכוחנו לעשות כדי שכך יהיה.

דברים שאמרה פרופ' זהר שביט, חברת מועצת עיריית תל-אביב ויועצת ראש העירייה לענייני תרבות ואמנות, בטקס חלוקת פרס סוקולוב ב-18 בדצמבר 2006

גיליון 66, ינואר 2007